

Rolighedsvej 23 • DK-1958 Frederiksberg C.
Tel. +45 Tel. 3528 1818 • Fax +45 3528 1508
erich@kvl.dk
www.byforskning.dk

Landskabstilgangen

Rune Christian Bach & Thomas Juel Clemmensen

Arkitektskolen I Århus

Realdania Research

Forest & Landscape
Denmark
The Royal Veterinary
and Agricultural
University

Department of
Landscape and
Urbanism
Aarhus School of
Architecture

Institute of Geography
University of
Copenhagen

LANDSKABSTILGANGEN

Indholdsfortegnelse

1.	Introduktion	
	1.1	Formål 02
	1.2	Baggrund 02
	1.3	Opbygning 03
2.	Landskabstilgangen	
	2.1	Én eller flere tilgange? 03
	2.2	Landscape Urbanism 03
	2.3	Landskabstilgangen, afgrænsning og præcisering 05
3.	Projektanalyser	
	3.1	Udvælgelse af projekter 06
	3.2	Projektbeskrivelser
		3.2.1 Park de la Villette 06
		3.2.2 After-sprawl 07
		3.2.3 Ville Nouvelle Melun-Sénart 08
		3.2.4 Borneo-Sporenburg 08
		3.2.5 Tree City / Downview Park 09
		3.2.6 De Tapijtmepool / Patchwork Metropolis 10
	3.3	Analysemetode
		3.3.1 Indledende projektaflæsning 11
		3.3.2 Syntese 12
		3.3.3 Fem landskabsstrategiske principper 13
		3.3.4 Projektnøgle 14
	3.4	Landskabsstrategiske principper
		3.4.1 Omvendt optik 15
		3.4.2 Intentionelt tomrum 16
		3.4.3 Ekstern orden 17
		3.4.4 Programmatisk ligestilling 18
		3.4.5 Iscenesat kollision 19
4.	Perspektivering	
	4.1	Landskabets rolle i de strategiske principper 20
		4.1.1 Landskab som optik og model 20
		4.1.2 Omkring ”det landskabsstrategiske” 22
		4.1.3 Principperne 23
	4.2	Princippernes planlægningsmæssige potentiale 23
		4.2.1 Opløsning af eksisterende grænser og hierarkier 24
		4.2.2 Øget uvished i byudviklingen 24
	4.3	Eksemplificering af principperne gennem workshop 25
5.	Afsluttende kommentar	28
6.	Litteraturliste	29

1. Introduktion

1.1 Baggrund

Nærværende arbejdsrapport er det foreløbige resultat af et samarbejde på tværs af to igangværende Ph.d.-projekter ved Institut for By & Landskab på Arkitektskolen Aarhus; *Urban Field – den grænseløse bys landskaber* af Rune Christian Bach og *Trafikale Territorier* af Thomas Juel Clemmensen.

Fælles for de to forskningsprojekter er behandlingen af de planlægningsmæssige fordringer, der følger i kølvandet på de tendenser som kan spores i den samtidige byudvikling. I den forbindelse er det specielt spørgsmålet om den traditionelle grænsedragning imellem rurale og urbane områder stadig er fyldestgørende for beskrivelsen og forståelsen af den faktiske situation.

Dette spørgsmål er formuleret af den tyske professor i byplanlægning Thomas Sieverts, der i sin bog *Cities Without Cities* beskriver fremkomsten af et nyt urbant-ruralt landskab; 'Zwischenstadt'. Et fænomen der karakteriseres ved en voksende opløsning af grænserne mellem byens struktur og det åbne land, en gradvis opløsning af traditionelle hierarkier samt en gensidig gennemtrængning af bygget form og landskab.¹

Til denne problematik hører diskussionen om hvilke samfundsmæssige forandringer der ligger bag dette fænomen, samt hvilke præmisser disse sætter for byplanlægningen som disciplin; i hvor høj grad kan byplanlægningen i sin traditionelle form yde kvalitativ indflydelse på det fysiske miljø i det nye urbant-rurale landskab?

I den forbindelse gør den belgiske professor i urban design Marcel Smets sig overvejelser over det bebyggedes rolle i planlægningen. Smets påpeger hvordan den globale markedsøkonomi og tilbagetrækningen af offentlig autoritet skaber en situation hvor byudviklingen i stigende grad styres af udsvingene på ejendomsmarkedet og hvor bygninger kun betragtes ud fra deres afkast som kapitalinvestering og ikke ud fra deres forhold til fysiske omgivelser. Heraf følger at rummet "imellem" bygningsenklaverne bliver stadig mere relevant i relation til ønsket om at skabe sammenhæng i det fysiske miljø.²

Dette planlægningsmæssige fokusskifte fra det bebyggede til også at omfatte det ubebyggede, kan spores som en tendens indenfor den nyere arkitekturfaglige byforskning og byudviklingspraksis, hvor der i diskussionen og udviklingen af byudviklingsmæssige koncepter tages teoretisk-metodisk afsæt i landskabet. Denne tendens betegnes 'Landskabstilgangen' i arbejdsrapporten.

I den forbindelse skal det for en forståelsesmæssig skyld pointeres, at begrebet landskab her optræder i en udvidet forståelsesramme, hvor landskabet både kan optræde som artefakt og koncept. På grund af at begrebet fungerer på flere planer, behandles forholdet ad flere omgange i forskellige afsnit i arbejdsrapporten.

1.2 Formål

Formålet med arbejdsrapporten er at foretage en projektanalyse af seks toneangivende byudviklingsprojekter fra perioden 1982 – 2004, der kan sættes i relation til det planlægningsmæssige fokusskifte, som kendetegner 'landskabstilgangen'.

Analysen forsøger at forklare, hvordan 'landskabstilgangen' operationaliseres strategisk-metodisk i forhold til byudviklingens præmisser. Eller med andre ord, hvordan 'landskabstilgangen's teoretiske eller planlægningspolitiske rationale kommer til udtryk i den konkrete konceptudvikling. I den forbindelse vil fokus blive lagt på spørgsmålet omkring grænsedragningen mellem det rurale og det urbane, samt spørgsmålet om øget usikkerhed og uforudsigelighed i byudviklingen.

¹ Thomas Sieverts, p. ix in *Cities Without Cities*.

² Marcel Smets, p. 128-29 in "Grid, casco, clearing and montage".

I arbejdsrapporten forsøges det desuden at præcisere hvilken eller hvilke forståelser af landskabet, der kendetegner projekterne inden for 'landskabstilgangen'.

1.3 Opbygning

Arbejdsrapporten indledes med en indkredsning og præcisering af 'landskabstilgangen' som tendens indenfor det byplanfaglige område. Hvilke planlægningsmæssige rationaler kendetegner tilgangen og hvordan forholder disse sig til øvrige tendenser eller diskussioner indenfor fagområdet?

Dernæst præsenteres projektanalysen med dens forudsætninger, metode og resultat. I den forbindelse vil resultatet, der er formuleret som de fem landskabsstrategiske principper; 'omvendt optik', 'intentionelt tomrum', 'ekstern orden', 'programmatisk ligestilling' og 'iscenesat kollision' blive gennemgået i forhold til deres strategisk-metodiske rationale. Afslutningsvis vil der, med udgangspunkt i principperne, blive perspektiveret i forhold til landskabets rolle inden for 'landskabstilgangen'. Det belyses hvordan principperne aktiveres i forhold sig til nogle planlægningsmæssige præmisser, eksemplificeret og illustreret gennem materiale fra en workshop.

2. Landskabstilgangen

2.1 Én eller flere tilgange?

Brugen af begrebet landskab indenfor den aktuelle arkitektoniske og byplanfaglige diskurs er omfattende både i forhold til mængde og betydning. Således skriver den hollandske arkitekt Winy Maas om brugen af landskabsbegrebet:

Landscape is in the Air! Landscape is everywhere! The word 'landscape' has so much zipped into the recent architectural discourse, that it is even more used than Americans use the word 'fuck'.³

Som ovenstående citat antyder, så er der inden for de seneste år nærmest gået inflation i brugen af begrebet, hvilket kommer til udtryk i mængden af de sammenhænge hvori begrebet optræder og benyttes. Dette kan i sig selv være problematisk, idet præcisionen i de sammenhænge eller problemstillinger hvoromkring begrebet benyttes, kan udviskes eller helt forsvinde. Hertil kommer at landskabsbegrebet i sig selv kan betegnes som et omstridt begreb, der til alle tider har været genstand for divergerende fortolkninger og betydningsmæssigt indhold. John Brinkerhoff Jackson, anerkendt geograf og grundlægger af det amerikanske Landscape Magazine, udtrykker forholdet på følgende måde:

Why is it, I wonder, that we have trouble agreeing on the meaning of landscape? The word is simple enough, and it refers to something which we think we understand; and yet to each of us it seems to mean something different.⁴

På denne baggrund kan det forekomme paradoksalt at betegne noget som 'landskabstilgangen', og dermed implicit hævde at der eksisterer én sammenhængende og overensstemmende tilgang omkring begrebet. Det gør der naturligvis ikke, når man har med et omstridt begreb at gøre. Men netop derfor er det givtigt forsøgsvis at trække nogle sammenhænge ud eller at kategorisere nogle særlige aspekter i et ellers diffust felt. Når der i dette arbejdsrapport skrives om 'landskabstilgangen' i bestemt form ental, er det således ikke udtryk for, at vi mener at brugen af landskabsbegrebet inden for det byplanfaglige felt kan reduceres til én enkelt tilgang, eller samles under én definition.

2.2 Landscape Urbanism

³ Winy Maas, p. 96 in *Far Max – Excursions on Density*.

⁴ John Brinkerhoff Jackson, p. 299 in *Landscape in Sight*.

I et forsøg på at indkredse og præcisere 'landskabstilgangen' som tendens indenfor det byplanfaglige område, er det nødvendigt med en kortfattet beskrivelse af begrebet 'Landscape Urbanism', der dækker over en tværfaglig tilgang, hvor landskabsbegrebet benyttes i forståelsen af forholdet mellem naturlige miljøer og urbaniserings processer.

Begrebet 'Landscape Urbanism' inddrages som en referenceramme, der kan placere vores udlægning af 'landskabstilgangen' i en bredere sammenhæng.

En af de internationalt kendte arkitekter der indgående beskæftiger sig med det han kalder 'Landscape Urbanism' er amerikanske arkitekt Charles Waldheim, som bruger følgende ord om tilgangen:

For many architects, landscape has become the model and medium through which contemporary urbanism is best apprehended. Across a range of disciplines, landscape is the lens through which the contemporary city is represented and the material from which it is constructed. These sentiments are evident in the emergent notion of "landscape urbanism". Landscape urbanism describes a disciplinary realignment currently underway, in which landscape is usurping architecture's historical role as the basic building block of city making.⁵

Ovenstående citat stammer fra artiklen "Landscape Urbanism: A Genealogy", hvor Waldheim forsøger at tegne en oversigt over tilgangens tilblivelse. Artiklen redegør for de arkitektur- og byplanlægningshistoriske aspekter, som ifølge Waldheim konstituerer et metodisk-strategiske rationale i landskabets rolle i planlægningen. I den forbindelse forekommer tre sammenhængende aspekter særligt vedkommende for forståelsen af 'Landscape Urbanism'. Første aspekt der bør fremhæves, er den indlejrede eller indirekte kritik af både modernismens og post-modernismens forståelse af byen som statisk komposition organiseret omkring bygningen. Her problematiseres især de forsimplede dualiteter - fx kultur-natur og center-periferi som denne forståelse bygger på.⁶

Denne kritik hænger direkte sammen med det næste aspekt, der kan beskrives som en imødekommelse af de samfundsmæssige præmisser, som syntes at være determinerende for den nutidige urbanisering. I den forbindelse nævner Waldheim decentraliseringen af kulturelle normer og den politisk-økonomiske ustabilitet som følge af en voksende globalisering. Tilsammen tegner disse faktorer den nutidige bys udeterminerede karakter og konstante forandringsproces.⁷

Kritikken af både modernismen og post-modernismen skal altså ses som en kritik af den manglende evne til at forholde sig konstruktivt til en ny urbanitet. Omkring de post-moderne arkitekter skriver Waldheim således:

European precedents for traditional urban form, postmodern architects practiced a kind of preemptive cultural regression, designing individual buildings to invoke an absent context, as if neighbourly architectural character alone could turn the tide on a century of urban transformations.⁸

Netop spørgsmålet om den manglende kontekst peger på hvordan 'Landscape Urbanism' passer ind i problematikken og tager form som en alternativ tilgang. Landskabet introduceres i den forbindelse som et organiserede princip, der kan reorganisere de traditionelle kategorier i det byggede miljø. Fra at optræde som baggrund eller 'det andet' i forhold til det bebyggede, fremhæves landskabet som den primære orden. Ifølge den amerikanske landskabsarkitekt James Corner er en sådan reorganisering den eneste mulighed for at bryde fri af den postmoderne blindgyde, hvori vi på nuværende tidspunkt er strandet.⁹

⁵ Charles Waldheim, p. 10 in "Landscape Urbanism: A Genealogy".

⁶ James Corner, p. 59 in *Landscape Urbanism – A Manual for the Machinic Landscape*.

⁷ Waldheim, p. 12-13 in "Landscape Urbanism: A Genealogy".

⁸ Ibid., p. 12

⁹ Corner, in *Recovering Landscape – Essays in Contemporary Landscape Architecture*.

Omkring landskabet som organisationsprincip fremfører Waldheim en uddybende beskrivelse af landskabet som et medium.¹⁰ Hans pointe er, at landskabet i sammenligning med det bebyggede som organisationsprincip er bedre egnet til at håndtere den omskiftelighed, uforudsigelighed og forandring, som nutidens urbane forhold påvirker planlægningen med. En lignende pointe fremføres af den amerikanske arkitekt Stan Allen, der beskriver hvordan brugen af landskabet indenfor samtidens byplanlægning skal ses mindre som en formel designmodel og mere som en model for organisering af urbane processer. Med andre ord er landskaber mere et produkt af management og kultivering end af design.¹¹

Ovenstående betragtninger af Waldheim, Corner og Allen, peger på det tredje og sidste aspekt ved Landscape Urbanism, der bør fremhæves. Dette aspekt kan formuleres som en kritik af den traditionelle landskabsarkitektur eller landskabspraksis.

Denne kritik går især på landskabsarkitekternes ukritiske reproduktion af stereotypiske ”landskabsbilleder”, der reducerer det arkitektoniske arbejde med landskabet til et spørgsmål om stilistisk og dekorativ scenografi. Specielt Corner stiller sig kritisk over for denne tilgang, hvilket kommer til udtryk i følgende citat fra bogen *Recovering Landscape*:

Indeed, scenic landscapes would not be a problem were it not for the sadly sentimental and escapist understructure that pervades their viewing; there is simply nothing to look forward to. Here, landscape is nothing more than an empty sign, a dead event, a deeply aestheticized experience that holds neither portent nor promise of a future.¹²

Corner problematiserer hermed det sentimentale og bagudrettede syn, der præger den scenografiske tilgang til landskabet, og som har en tendens til at se landskabet som et passivt produkt af kulturen, hvilket igen ikke levner megen plads til kritisk intervention. Som et modtræk foreslår Corner at betragte landskabet som en ’agent’, der kan producere og berige kulturen. Dette fokusskifte kan også beskrives som en vægtning af landskab som udsagnsord (proces/aktivitet) overfor landskab som navneord (objekt/scene). Hermed tilsidesættes de formelle karakteristika og den blotte fremtoning ved landskabet til fordel for hvad landskabet kan og hvordan det arbejder over tid – landskabet som strategisk instrument.¹³

2.3 Landskabstilgangen, afgrænsning og præcisering

Begrebet ’Landscape Urbanism’, som det udlægges af Waldheim, Corner og Allen, kan forekomme diffust og omfattende. Diffust i forhold til de måder hvorpå landskabsbegrebet indgår eller tolkes, og omfattende i forhold til de problematikker det sættes i relation til. Landskabsbegrebets status som omstridt begreb med mange betydninger og fortolkningsmuligheder bliver tilsyneladende ikke mindre omstridt, når det sættes i forbindelse med en særlig form for urban planlægningspraksis eller byforståelse. Tværtimod forekommer det at være omvendt, at der med koblingen af begreberne ’Landscape’ og ’Urbanism’ åbnes op for endnu flere betydningsdannelser og fortolkningsmuligheder. Dette forhold ansporer os til at analysere det diffuse felt omkring landskabets rolle i den nutidige (by)planlægning med henblik på at udpege fælles metodiske kendetegn. Med andre ord er beskrivelsen af ’landskabstilgangen’ ikke et forsøg på at afdække selve feltet ’Landscape Urbanism’, men et forsøg på at nå i dybden med det tankegods, som ligger bag den nye brug af landskabsbegrebet indenfor planlægningen af vores fysiske miljø: At prøve at analysere og forklare, hvordan dets teoretiske og planlægningspolitiske rationale kommer til udtryk i den konkrete konceptudformning.

3. Projektanalyse

¹⁰ Waldheim, p. 12 in “Landscape Urbanism: A Genealogy”.

¹¹ Stan Allen, p. 125 in ”Mat Urbanism: The Thick 2-D.

¹² Corner, p. 156 in *Recovering Landscape – Essays in Contemporary Landscape Architecture*.

¹³ Ibid., p. 4.

3.1 Udvalgelse af projekter

Som nævnt i introduktionen er formålet med arbejdsrapporten primært at foretage en projektanalyse, der skal forsøge at forklare, hvordan 'landskabstilgangen' operationaliseres strategisk-metodisk i forhold til byudviklingens præmisser.

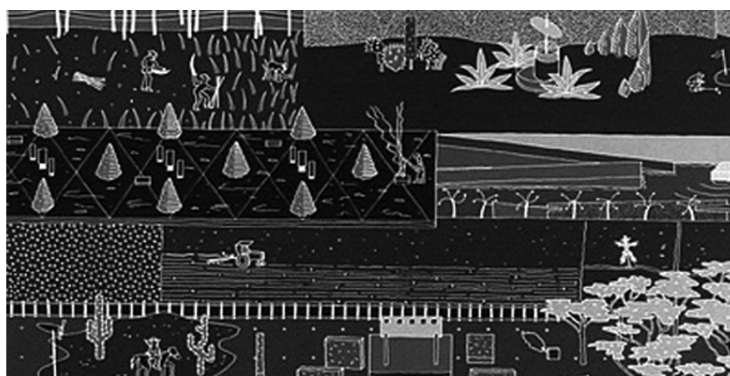
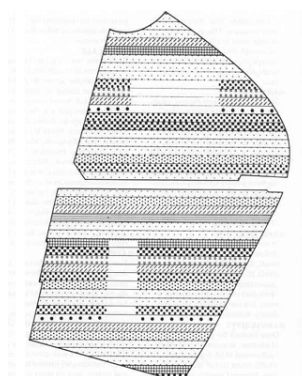
Til dette formål er der blevet udvalgt seks toneangivende byudviklingsprojekter fra perioden 1982 – 2004. En periode hvor den fornyede brug af landskabsbegrebet indenfor det byplanfaglige felt for alvor syntes at markere sig som en klar tendens.

I udvælgelsen af de enkelte projekter har to faktorer været vigtige. Dels at projekterne fremstår eksemplariske i forhold til det planlægningsmæssige fokusskifte omkring brugen af landskabsbegrebet. Dels at projekterne er relativt veldokumenterede i den arkitektfaglige litteratur, så det fornødne materiale til analysen er let tilgængeligt og samtidigt få andre fagfolks betragtninger om projekterne med i vores egne. Med andre ord skal landskabet udgøre et konceptuelt omdrejningspunkt i projekterne, der bryder med den konventionelle opfattelse eller brug indenfor det byplanfaglige felt.

Der er i udvælgelsen ikke sat krav til, at projekterne skal have fælles status eller formmæssig karakter. Derfor er der blandt de seks udvalgte projekter både konkurrence-, studie- og forskningsprojekter.

3.2 Projektbeskrivelser

3.2.1 Parc de la Vilette

Dette konkurrenceprojekt af den hollandske tegnestue OMA, fik i 1982 andenpræmie i den stort anlagt konkurrence om konverteringen af et nedlagt slagtehalsområde i Paris. Man ønskede området konverteret til en nutidig fortolkning af byparken - "Park to the 21st Century", som det blev formuleret i konkurrenceprogrammet.

I projektet slutter OMA at konkurrenceprogrammets krav til forskellige programtyper og selve mængden af programmer, gør det umuligt at etablere en konventionel park. Kravene omfattede blandt andet underholdningsfaciliteter, kulturelt informationscenter, kiosker og mindre scener, midlertidige og permanente udstillingsfaciliteter, udendørs og indendørs eksperimentarium, tema-haver, skøjtebane, sportsfaciliteter, legepladser, restauranter og snack-bars, picnic-områder, dagpleje-områder, offentlige faciliteter, markedsplads, kontorer samt faciliteter til servicering og vedligehold af parken.

Hermed skabes projektets ambition: Frem for at skabe et replika af naturen med et vagt udbud af faciliteter, rummede konkurrenceprogrammet muligheden for at der på området kunne laves en "dense forest of social instruments".¹⁴

Det antydes hermed at parken først og fremmest er designet og programmeret ud fra en forestillet brug og aktivitet. Planen for parken er komponeret som fire overlejrede lag med hvert sit organisationsprincip for de forskellige programmer. Samlet rummer kompositionen

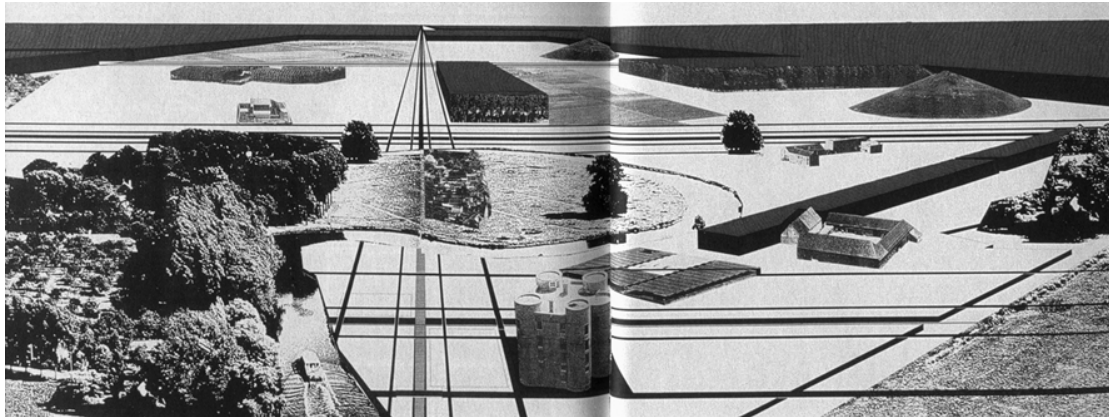
¹⁴ Rem Koolhaas, p. 921 in *S,M,L,XL*.

en mængde overlap, hvor de forskellige programmer kan interagere med hinanden og mutere efter behov så nye situationer kan opstå.

Formålet med denne form for organisation er at skabe en park, der i hele sin levetid konstant ville kunne undergå forandringer og justeringer efter tidens behov, uden at det oprindelige arkitektoniske hovedgreb kompromitteres. En kombination af arkitektonisk klarhed og programmatisk fleksibilitet.

Projektet er udvalgt til analysen, fordi det sidestiller 'naturlige' landskabsformer og urbane programmer i en samlet komposition, der fungerer som et dynamisk landskab – et strukturelt væv der understøtter modsatrettede programmer i deres udvikling.¹⁵

3.2.2 AFTER-SPRAWL - Research for the Contemporary City

Studie/forsknings-projekt udført i 2002 på initiativ af det belgiske arkitektfirma Xaveer De Geyter Architects og deSingel International Arts Centre i Antwerpen.

I projektet tages afsæt i diskursen omkring begrebet 'sprawl', et begreb der ikke umiddelbart har nogen dansk pendant, men som dækker over spredt og tilsyneladende uplanlagt bebyggelse.¹⁶

Xaveer De Geyter Architects bruger begrebet, og fænomenet det dækker over, til at rejse en række yderst relevante spørgsmål i forhold til opfattelsen af og arbejdet med den nutidige by; Passer begrebet by stadig på vores nutidige urbane zoner med opløste og uldne kanter?

Betyder spredningen af byen også dens opløsning?

Igennem en række kartografiske analyser af og arkitektoniske interventioner i den flamske del af 'Den blå banan', som er betegnelsen for det tætteste bymæssige konglomerat i Europa, introducerer projektet et nyt konceptuelt forståelsesapparat for den moderne by.

Omdrejningspunktet for projektets koncept er en fordomsfri tilgang til fænomenet 'sprawl', der forsøger at gøre op med den fatalistiske attitude, der præger mange arkitekter, byplanlæggere og byteoretikere, og som enten ukritisk accepterer 'sprawl' som produkt af markedsøkonomien eller totalt ignorerer den i forsøget på at fastholde den klassiske bys idealer.¹⁷

Hos Xaveer De Geyter Architects, opfattes 'sprawl' som selve nutidens urbane tilstand. For at understrege dette standpunkt og samtidig forhindre misforståelser i forhold til tidligere tiders modsætning mellem center og periferi, introduceres begrebet 'after-sprawl'. En hybrid urbanitet der har sat sig ud over disse formelle modsætninger.¹⁸ Hermed beskrives selve projektets formål; nemlig at demonstrere hvordan der kan etableres en nutidig urbanitet, som ikke er funderet på den klassiske dikotomi mellem by og åbent land.

¹⁵ Anita Berrizbeitia, p. 199 in "The Amsterdam Bos: The Modern Public Park and the Construction of Collective Experience".

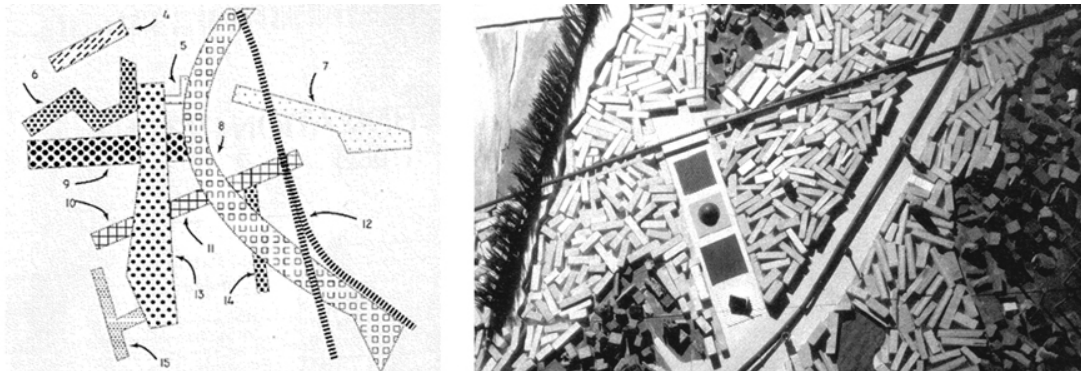
¹⁶ Morten Daugaard, p. 1 in "After-Sprawl" som livsvilkår, planlægningsmæssigt potentiale og arkitektonisk udfordring".

¹⁷ Liven De Boeck, p. 30 in "After-Sprawl".

¹⁸ Geert Bekaert, p. 11 in "The Hereafter of the City".

Projektet er udvalgt til analysen, fordi det forsøger at forlade det klassiske landskabssyn til fordel for en ny totaloptik på vores fysiske omgivelser. Denne nye optik etableres omkring begrebet 'negative space', som beskriver det tiloversblevne åbne rum. Det som normalt ikke er bevidst designet eller planlagt.

3.2.3 Ville Nouvelle Melun-Sénart

Konkurrenceprojekt af tegnestuen OMA fra 1987, der omhandler udviklingen af den sidste ud af fem nye satellitbyer, som årtier forinden blev planlagt for at aflaste Paris. Udviklingsområdet udgør et åbent landbrugsland med spredte skove og gamle landsbyer gennemskåret af infrastrukturelle forbindelser til Paris. Et område der med Koolhaas egne ord er alt for smukt til nogen form for udvikling. Denne betragtning bruges proaktivt i udviklingsplanen for den nye by Melun-Sénart, der skal realiseres over en tyveårig periode. I udviklingen af projektets koncept tager OMA afsæt i den politisk og samfundsmæssigt følsomme debat om urbaniseringen af kulturlandskabet. En debat hvor bebyggelse i det åbne land fundamentalt er blevet suspækt, og hvor det ubebyggede symptomatisk er grønt, økologisk og populært.¹⁹

For at kunne operere til trods for denne defensive position benytter tegnestuen et konceptuelt udgangspunkt, der i en form for overlagt overgivelse tager de politiske præmisser i ed. Således bliver det generative ved projektets koncept ikke, hvad der skal ske med Melun-Sénart, men snarere hvad der ikke skal ske.²⁰

Konceptet aktiveres, på baggrund af en grundig analyse af forholdene i det eksisterende kulturlandskab, ved at udpege en række langstrakte bånd der skal friholdes for fremtidig bebyggelse. Ved denne taktiske manøvre flyttes det strukturerende og betydningsbærende fra arkitekturen til det åbne landskab, som Koolhaas ser som garant for skønheden, uforstyrreligheden, tilgængeligheden og identiteten, uafhængigt eller ligefrem til trods for den fremtidige arkitektur i området.²¹

Projektet er udvalgt til analysen, fordi det stiller spørgsmål til hierarkiet mellem landskab og bebyggelse, som det optræder i den konventionelle byplanlægning.

3.2.4 Borneo-Sporenburg

Konkurrenceprojekt af den hollandske tegnestue West 8, som i 1993 fik førstepræmien for udviklingskonceptet for et nyt boligkvarter på de to kunstige halvøer Borneo og Sporenburg i Amsterdams østlige havneområde.

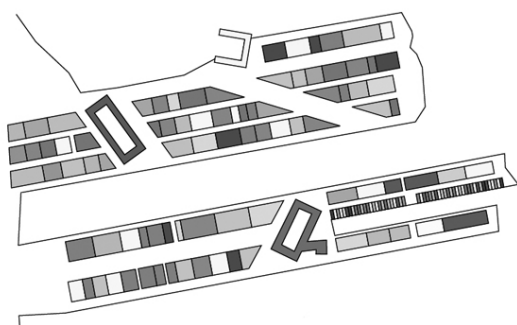
I konkurrenceprogrammet formulerede de specifikke nøgleparametre, der skulle gives særlig prioritet. Af de væsentligste kan nævnes følgende; de to halvøer skulle udvikles som ét kvarter med sit eget karakteristikon, der skiller sig ud fra det øvrige havnelandskab; kvarteret

¹⁹ Koolhaas, p. 974 in *S,M,L,XL*.

²⁰ Ibid.

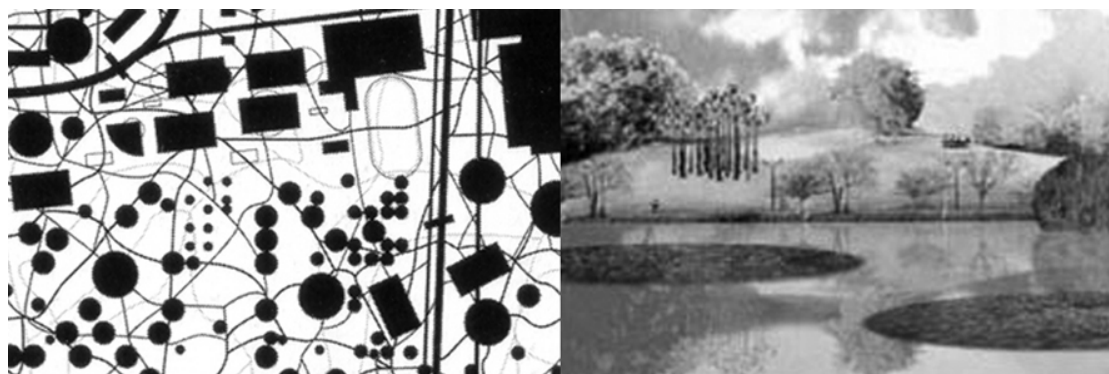
²¹ Ibid., p. 981.

skulle have en markant adskillelse mellem privat og offentlig/bolig og gade for at styrke den urbane atmosfære; og der skulle i forslaget tages hensyn til den store markedsefterspørgsel på enfamiliehuse med privat indgang.²²

Disse nøgleparametre bliver grundlaget for projektets rumdannende koncept, som inkorporerer 2500 boligenheder i en kombination af tæt-lav bebyggelse og enkelte monolitiske boligblokke. Iscenesættelsen af kontrasten mellem disse to bygningstypologier, den tæt-lave 'patiobolig' og de monolitiske 'Meteoritter', udgør det bærende element i organiseringen af boligkvarteret. Den tæt-lave bebyggelse, der er udlagt i en præcis struktur der dækker hele projektområdet, brydes efterfølgende op af tre massive boligblokke, der med deres strategiske placering skaber visuelle forbindelser i den overordnede plan. Projektet er udvalgt til analysen, fordi der arbejdes med et programløst rum 'Urban Void'²³, som et bylandskabeligt element og organisatorisk koncept.

3.2.5 Tree City/Downsview Park

Konkurrenceprojekt af tegnestuen OMA i samarbejde med Bruce Mau Design, der i 1999 fik førstepræmie i en international konkurrence om udformningen af Canadas første nationale bypark omkring det tidligere militæranlæg Downsview i udkanten af Toronto. I konkurrenceprogrammet blev der lagt vægt på at forslagene skulle være innovative indenfor såvel den landskabelige som den bymæssige udvikling. Projektets bærende idé er at bruge beplantningsklynger frem for bygningselementer som byparkens primære komponent. Disse klynger skal fungere som katalysatorer for parkens urbanisering og tegne dens identitet, som det urbane domæne konstitueret ved landskabselementer.²⁴ Tree City skiller sig ud fra de andre konkurrenceforslag ved at være det eneste projekt, der ikke bidrager med et egentligt designforslag, men derimod med en dynamisk struktur og strategi for området. Strategien består i gradvist at etablere de landskabelige elementer alt

²² Birgitte De Maar, p. 8 in *Een zee van huizen*.

²³ Kristiaan Borret, p. 242 in "The 'Void' as a Productive Concept for Urban Public Space".

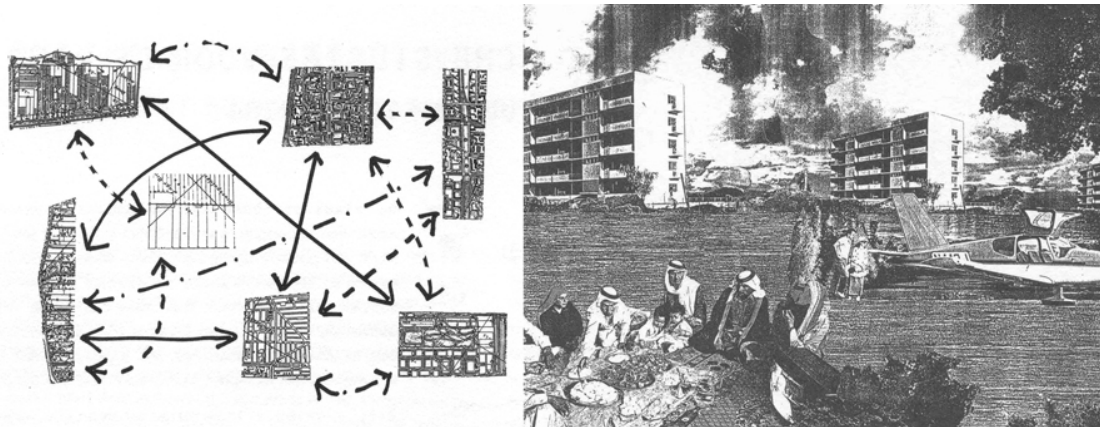
²⁴ Julia Czerniak, p. 74 in *Case: Downsview Park Toronto*.

efter myndighedernes økonomiske formåen, således at områdets udformning transformeres og udvikles over tid.

Den dynamiske struktur af beplantningsklynger betragtes som en økologi, der kan give området en særegen karakter og sprede sig ud i den nærliggende forstad over årene. Hermed understreges hvordan der i projektet arbejdes med en opløsning af de konceptuelle grænsedragninger mellem park og by, der i projektet ses som garant for parkens overlevelse som et socialt relevant domæne.²⁵

Projektet er udvalgt til analysen på baggrund af denne sammenkobling af det landskabelige (parken som koncept) og det urbane.

3.2.6 De Tapijtmetropool/Patchwork Metropolis

Studie/forsknings-projekt af den hollandske arkitekt Willem-Jan Neutelings fra 1989-1990. På baggrund af en demografisk analyse, der forudser at 100.000 boligenheder og 100 hektar med handel og industri vil blive realiseret mellem Den Haag og Rotterdam indenfor få år, giver Neutelings et forslag til en ny bymæssighed imellem de to byer. Begge byer indgår i den urbane region Randstadt, der dækker over en meget bred vifte af forskellige sidestillede former for arealanvendelse, spændende fra landbrugsarealer, byer, parker, havnearealer, industri osv. Neutelings beskriver dette forhold, hvor en sammensmeltning af skiftende livsstile, kulturer, billeder, markedsrelationer og indflydelsesområder karakteriseret ved store forskelle og et væld af tilbud, som værende et klart billede på den nutidige by.

Projektet gør analysen af det aktuelle ikke-intentionelle forhold i Randstad til mulig model for fremtidig udvikling. Collagen af fragmenter i Randstadt bliver grundlaget for hvordan man tænker den nutidige by, en urban tilstand hvor den overordnede styrende orden tilsidesættes til fordel for mangfoldighed af selvstændige fragmenter eller 'patches'. Patchwork Metropolis er således en forstærkning og radikaliseret af de eksisterende forhold i Randstadt.²⁶

Projektet er udvalgt til analysen, fordi det heri forsøges at etablere en bymodel, hvor dikotomien mellem land og by erstattes af et urbant-ruralt landskab bestående af en serie kultiverede mønstre - en collage af urbane og landskabelige fragmenter.

3.2 Analysemetode

3.3.1 Indledende projektaflæsning

For at præcisere hvordan landskabet indgår som konceptuelt omdrejningspunkt i de udvalgte projekter, har vi foretaget en indledende aflæsning ud fra fire grundlæggende niveauer i projekterne; programmatisk, organisatorisk, processuelt og visuelt. Opdelingen i de fire

²⁵ Ibid., p. 120.

²⁶ Willem-Jan Neutelings, in "Patchwork Metropolis".

niveauer har gjort det muligt at dechiffrere landskabets rolle i projekterne, og dermed åbne op for en sammenligning på tværs af projekterne.

Det programmatisk niveau beskriver hvordan brugen af landskabet kommer til udtryk i forhold til definitionen af funktioner. Eksempelvis om hvorvidt der skelnes mellem traditionelle urbane og landskabelige programmer.

Det organisatoriske niveau beskriver landskabets rolle i forhold til distributionen af programmer og rumligheder, samt organiseringen af disses indbyrdes relationer. Eksempelvis om det bebyggede eller det ubebyggede tegner projektets bærende struktur og orden.

Det processuelle niveau beskriver hvordan landskabet indgår i projekternes tidsmæssige forestilling. Eksempelvis om der arbejdes med dynamiske principper inspireret af den agrare produktionskultur.

Det visuelle niveau beskriver hvordan landskabsbetragtninger kommer til udtryk i scenograferingen af det fysiske miljø. Eksempelvis om der arbejdes med kontrastering mellem urbane og landskabelige programmer.

Aflæsningen er blevet opstillet og organiseret i en matrix, hvor projekternes landskabsstrategiske aspekter, på baggrund af grundige gennemlæsninger og indbyrdes diskussioner, rubriceres i forhold til de førnævnte niveauer. Hvert af disse aspekter er blevet beskrevet med en kort tekst og et tilhørende diagram (se fig. 1).

Brugen af matrixen som redskab i aflæsningen af projekterne kvalificerer både forståelsen af de enkelte projekter og deres sammenhænge på tværs. Hvad der umiddelbart fremgår af den indledende projektaflæsning er, at det samme landskabsstrategiske aspekt kan optræde på forskellige niveauer både på tværs af projekterne og indenfor det enkelte projekt.

	Parc de la Villette	Ville Nouveau Melun-Sénart	Parc Downsview Park / Tree City	After Sprawl	Borneo-Sporenburg	Patchwork Metropolis
PROGRAMMATISK						
ORGANISATORISK						
PROCESSUELT						
VISUELT						

Fig. 1
 Matrix med de seks projekter og de fire grundlæggende niveauer.
 For hvert krydsningsfelt er der lavet et diagram, der beskriver et landskabsstrategisk aspekt.

3.3.2 Syntesen

På baggrund af den udviklede matrix, er de signifikante sammenhænge mellem de landskabsstrategiske aspekter blevet udpeget og kategoriseret. I alt fem sammenhænge er så signifikante at de kan fremhæves og beskrives som landskabsstrategiske principper, der opererer på tværs af både niveauer og projekter (se fig. 2 og 3).

De fem landskabsstrategiske principper beskriver således landskabstilgangens strategisk-metodiske rationale, eller hvad der med andre ord kan beskrives som tilgangens planlægningsmæssige platform. Hvert landskabsstrategiske princip beskriver en arkitektonisk eller planlægningsmæssig operation, der både forholder sig til landskabet og kan aktiveres i forhold til det.

	Parc de la Villette	Ville Nouveau Melun-Sénart	Parc Downsview Park / Tree City	After Sprawl	Borneo-Sporenburg	Patchwork Metropolis
PROGRAMMATISK						
ORGANISATORISK						
PROCESSUELT						
VISUELT						

Fig. 2
 Matrixen illustrerer de forskellige landskabsstrategiske aspekter, der træder frem på tværs af både projekter og disses niveauer, hvis der fokuseres på en 'programmatisk ligestilling'.

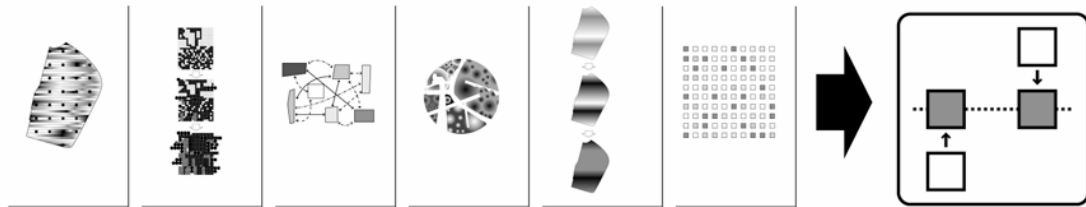
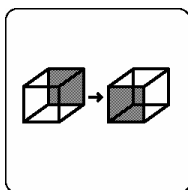

Fig. 3
 De fremhævede aspekter fra matrixen beskriver tilsammen det landskabsstrategiske princip 'programmatisk ligestilling'.

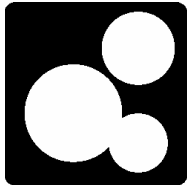
3.3.3 Fem landskabsstrategiske principper

De fem landskabsstrategiske principper er nedenstående beskrevet med et ikon og en kort forklarende tekst, der prøver at ramme essensen i forhold til den strategiske brug af landskabet. Denne kortfattede definition følges i afsnit 3.4 op af en uddybende beskrivelse, hvor der eksemplificeres i forhold til de analyserede projekter.

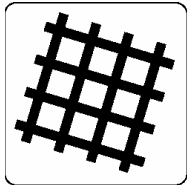
Omvendt optik

Det konventionelle hierarki mellem landskabet og det bebyggede udfordres ved at lade landskabet optræde som forgrund frem for baggrund for det bebyggede. Hermed flyttes det strukturerende og betydningsbærende fra det bebyggede til landskabet.

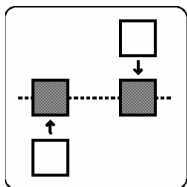
Intentionelt tomrum

Brugen af det ubestemmelige, intentionsløse og overskydende tomrum, som det kendes fra byernes periferi, til at forankre orden og skønhed i det der ikke gøres. Tomrummet gøres intentionelt for som planlægningsinstrument at kunne håndtere usikker og uforudsigelig udvikling.

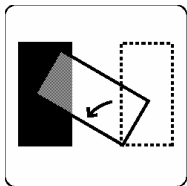
Ekstern orden

Introduktionen af en for det eksisterende landskab fremmed orden, der indlejres som et nyt horisontalt lag til organisering af programmer og rumligheder. Benyttes som abstrakt administrativ orden til at skabe sammenhæng og understøtte udviklingen i et ellers fragmenteret og diffust område.

Programmatisk ligestilling

Behandling af traditionelle urbane og landskabelige elementer på lige fod og med samme betydningsmæssige vægtning. Ligestillingen frisætter eksisterende elementer som fx park og parcelhuskvarter fra deres forudfattede betydning, så de kan redefineres og tilskrives nye roller og værdier i det fysiske miljø.

Iscenesat kollision

Bevidst iscenesættelse af sammenstød mellem urbane og landskabelige programmer og rumligheder gennem sammenstilling, sidestilling eller overlejring. Benyttes til genereringen af hybride programmer og nye rumligheder, samt til accentueringen af eksisterende kvaliteter.

3.3.4 Projektnøgle

Til illustrering af sammenhængen mellem de analyserede projekter og de landskabsstrategiske princippers evne til at favne flere niveauer i projekterne, er der fremstillet endnu en matrix hvor ikonerne for de enkelte principper er rubriceret i forhold til de enkelte projekter ud fra de fire grundlæggende niveauer (se fig. 4).

Denne matrix tjener samtidig som en form for projektnøgle, der beskriver projekternes samlede koncept, som en kombination af forskellige landskabsstrategiske principper.

	Parc de la Vilette	Ville Nouveau Melun-Sénart	Parc Downsview Park / Tree City	After Sprawl	Borneo-Sporenburg	Patchwork Metropolis
PROGRAMMATISK	 	 				
ORGANISATORISK			 	 	 	
PROCESSUELT		 				
VISUELT		 				

Fig. 4
Matrix (projektmøgle) med de seks projekter og de fire grundlæggende niveauer.
For hvert krydsningsfelt er der påført ikonet for de relevante landskabsstrategiske principper.

3.4 De landskabsstrategiske principper

3.4.1 Omvendt optik

Rationalet bag dette landskabsstrategiske princip relaterer sig til to sæt af observationer, der stiller spørgsmål ved det bebyggedes rolle i planlægningen af den nutidige urbanitet.

Første sæt af observationer slår fast at det bebyggede eller arkitekturen i stigende grad er genstand for tidens politiske, økonomiske og kulturelle kaos og derfor præges af uforudsigelighed og grimhed.²⁷

Andet sæt af observationer slår fast, at det ubebyggede åbne rum udgør størstedelen af det konglomerat af enklaver, der tegner nutidens urbane tilstand. Hermed forandres forholdet

²⁷ Koolhaas, p. 981 in *S,M,L,XL*.

mellem det bebyggede som figur og det åbne land som baggrund i retning mod det modsatte forhold, det bebyggede som baggrund for figurer af åbent land.²⁸

Princippet 'omvendt optik' beskriver således en strategisk manøvre, der flytter det planlægningsmæssige fokus fra det bebyggede til det ubebyggede/landskabet, ud fra idéen om, at der med ny ændret fokus stadig kan skabes sammenhæng og skønhed til trods for de markedsøkonomiske kræfter, der syntes at kompromittere den konventionelle planlægning. I analysen af de forskellige projekter kommer dette princip tydeligt til udtryk i projekterne Ville Nouvelle Melun-Sénart og After-Sprawl, hvor det udgør selve hjørnesteinen i de udviklede koncepter.

I forslaget til satellitbyen Melun-Sénart aktiveres den 'omvendte optik' ved, på baggrund af en grundig analyse af forholdene i det eksisterende kulturlandskab, at udpege en række langstrakte bånd der skal friholdes for fremtidig bebyggelse. Systemet af ubebyggede bånd tegner et samlet figur, hvoromkring øer af fremtidige bebyggelser organiserer sig. De enkelte øer overlades til tidens politiske, økonomiske og kulturelle kaos, og kan udvikles uafhængigt af hinanden som selvstændige enklaver. På denne måde flyttes det strukturerende og identitetsskabende i byplanlægningen fra arkitektur til (det åbne) landskab, som i projektet ses som garant for skønheden, uforstyrreligheden, tilgængeligheden og identiteten, uafhængigt eller ligefrem til trods for den fremtidige arkitektur i området.²⁹

Den 'omvendte optik', der vender hierarkiet mellem landskab og bebyggelse på hovedet, afspejles også i hvordan området tænkes udviklet over tid. De landskabelige bånd etableres forud for bebyggelsen, der så efterfølgende kan etableres ad flere etaper alt efter samfundsmæssigt behov og økonomi.

I projektet After-Sprawl introduceres det tiloversblevne åbne rum, det som normalt ikke er bevidst designet eller planlagt, som et overordnet organisatorisk princip. Dette væv af rum, der i projektet defineres som 'negative space'³⁰, benyttes til at formulere arkitektoniske strategier for det rumlige forhold mellem områdets forskellige elementer; bygninger, veje, skove m.v. Hvad der i den konventionelle planlægning opfattes som baggrund bliver i denne situation til forgrund.

Xaveer De Geyter Architects benytter denne reciprokke tilgang til planlægningen ud fra betragtningen, at planlægningen af det bebyggede, det intentionelle, tilsyneladende har lille indflydelse på dets rumlige strukturer, det realiserede. Hertil kommer at disse, i modsætning til de tilsvarende strukturer i 'negative space', virker typiske frem for specifikke, hvilket igen medvirker til et ensformigt miljø. I en situation hvor 'negative space' stadig udgør størstedelen af selv de mest tætte områder med 'sprawl', er det således oplagt at gøre dette til det organisatoriske princip.

3.4.2 Intentionelt tomrum

Princippet om det 'intentionelle tomrum' tager afsæt i det ubestemmelige, intentionsløse og overskydende tomrum, som det især kendes fra byernes periferi. Som en form for parallel til princippet 'omvendt optik', søger dette princip at forankre orden og skønhed i det der ikke gøres. Det ellers intentionsløse tomrum gøres intentionelt, og benyttes strategisk i planlægningen til håndteringen af en usikker og uforudsigelig udvikling.

Idéen om det 'intentionelle tomrum' skal ses i lyset af den diskussion som europæiske arkitekter og byplanlæggere har ført omkring begrebet 'urban voids', en diskussion som den belgiske byteoretiker Kristiaan Borret tager op i artiklen "The 'Void' as a Productive Concept for Urban Public Space". Her beskriver Borret hvordan især de hollandske tegnestuer West 8 og OMA har fattet interesse for 'The Urban Voids' på baggrund af de muligheder der latent

²⁸ Sieverts, p. 48-49 in *Cities Without Cities*.

²⁹ Koolhaas, p. 981 in *S,M,L,XL*.

³⁰ De Boeck, p. 24-25 in "After-Sprawl".

ligger i det programløse rum. De ser i fraværet af intentioner og arkitektur et domæne af ikke indfrieede løfter og ubegrænsede muligheder.³¹

Det er ud fra denne betragtning om kvalitetene i det programløse rum, at princippet om det 'intentionelle tomrum' skal forstås. En bevidst brug af det ikke determinerede rum, hvor det til stadighed kan fyldes betydning på. Med andre ord er det 'intentionelle tomrum' ikke et i fysisk forstand tomt rum, men et programmatisk og betydningsmæssigt tomt rum.

Som landskabsstrategisk princip kommer det 'intentionelle tomrum' blandt andet til udtryk i projektet Ville Nouvelle Melun-Sénart. I projektet optræder det åbne kulturlandskab som en form for 'intentionelt tomrum', et domæne beskrevet ved fraværet af arkitektur. Ved at gøre det ubebyggede eller tomme til genstand for den opmærksomhed og energi, der traditionelt er tilfaldet arkitekturen, forankres konceptet for byens opbygning og udvikling i det uprogrammerede åbne landskab. På den måde udnytter OMA, med kritisk-ironisk distance til den samfundsmæssige debat om urbaniseringen af kulturlandskabet, den popularitet som det åbne landskab besidder i kraft af sin rolle som projektionsskærm for vores drømme og ønsker.³²

Et andet af de analyserede projekter, hvori princippet om det 'intentionelle tomrum' kommer til udtryk, er Borneo-Sporenburg af West 8. I projektet benyttes det 'intentionelle tomrum' i konceptet for den rumlige strukturering af havnebebyggelsen. Internt på projektområdet og eksternt i forhold til det overordnede havnelandskab udnyttes tomrummet både visuelt og programmatisk. Visuelt til at inddrage de omkringliggende vandflader i det offentlige (fri)rum - hvad der i traditionelt boligbyggeri er grønt bliver i projektet Borneo-Sporenburg blå.³³ Programmatisk ved at eliminere det halvoffentlige rum, til fordel for små private udendørs sfærer i form af en patiobaseret boligtypologi og et neutralt udformet offentligt rum uden forudgående programmering.

3.4.3 Ekstern orden

Princippet ekstern orden handler om en for stedet fremmed orden, der introduceres som et nyt horisontalt lag til organisering af programmer og rumligheder. Princippet kan både benyttes til at skabe visuel sammenhæng i et ellers diffust og fragmenteret område, og som en abstrakt administrativ orden, der kan understøtte og strukturere den fremtidige udvikling i et området. Brugen af en 'ekstern orden', der ikke direkte udspringer eller er afledt af den givne kontekst, kan beskrives som en historisk velkendt og gennemprøvet strategi indenfor byplanlægning og urban design. Eksempelvis er udlægningen af et grid en foretrukket operation til at strukturere den rumlige organisering af bymæssige enheder i et ellers rumligt svagt og diffust område. Marcel Smets beskriver i sin artikel "Grid, Casco, Clearing and Montage", hvordan netop grid'et kan betragtes som et landskabeligt instrument med klare referencer til de arketyperiske designtilgange indenfor have- og landskabskunsten. Smets fremhæver særligt renaissancehaven som konceptuelt ophav til den nutidige brug af grid'et i byudviklingen. Her søges der ikke at etablere en forudfattet form, men blot en underlæggende struktur, der opløses når den fyldes ud. Med andre ord dyrkes den ikke hierarkiske og selvrefererende karakter ved organisationsprincippet frem for den formelle struktur, der umiddelbart kendetegner et grid.³⁴

Denne tolkning af grid'et som landskabeligt instrument er beskrivende for brugen af en 'ekstern orden' som landskabsstrategisk princip. I den forstand skal grid'et ses som en ud af flere eksterne ordener med samme grundlæggende egenskaber til organiseringen af programmer og rumligheder. Her gives to eksempler fra projektanalysen.

³¹ Kristiaan Borret, p. 242 in "The "Void" as a Productive Concept for Urban Public Space".

³² Ibid.

³³ De Maar, p. 12 in *Een zee van huizen*.

³⁴ Smets, p. 131 in "Grid, casco, clearing and montage".

I projektet til Parc de la Villette introducerer tegnestuen OMA en 'ekstern orden' til distributionen og organiseringen af den mangfoldighed af programmer, der skal gøre parken til "a dense forest of social instruments."³⁵ Den 'eksterne orden' består i at inddеле området i parallelle øst-vest gående bånd i op til 50 meters bredde, der hver især kan programmeres selvstændigt som isolerede parker i parken. Denne form for organisering, der har referencer til landbrugets brug af monokulturelle marker, har flere planlægningsmæssige og brugsmæssige kvaliteter.

Den 'eksterne orden', der tegner sig som et strukturelt bagtæppe for hele parkområdet, sikrer en stor grad af fleksibilitet i projektet, idet hvert bånd kan etableres uafhængigt af hinanden og dermed udvikles og transformeres i forskelligt tempo. En fleksibilitet der også gælder den fremtidige brug af parken, hvor enkelte bånd kan omprogrammeres eller lægges sammen alt efter skiftende behov.

Inddelingen i langstrakte bånd giver desuden en stor berørings- og udvekslingsflade de forskellige programmer imellem, således at uventet og alternativ brug af parken og dens programmer stimuleres. Overordnet sikrer den 'eksterne orden' en høj grad af fleksibilitet og foranderlighed i parken, uden at det oprindelige arkitektoniske hovedgreb kompromitteres.

Et andet eksempel på brugen af en 'ekstern orden' kan tages fra projektet After-Sprawl, hvor Xaveer De Geyter Architects søger at demonstrere, hvordan der kan etableres en nutidig urbanitet, som ikke er funderet på den klassiske dikotomi mellem by og åbent land.³⁶

I projektet introduceres 'negative space', det tiloversblevne åbne rum, der normalt ikke er bevidst designet eller planlagt, udfra et overordnet planlægningsniveau eller organiseringsprincip. Dette princip formuleres igennem en række urbane designtaktikker, der bygger videre på den hybride karakter ved sprawl. Flere af disse urbane design taktikker, der tager navn efter deres arkitektoniske mekanismer; 'Shift', 'Overlay', 'Insert', 'Hide', 'Frame', 'Found', 'Connect', 'Array' og 'Add', bruger en 'ekstern orden' til at operationalisere den tilhørende beplantningstypologi i dialog med områdets eksisterende strukturer og elementer. Et eksempel kunne være designtaktikken 'Found', hvor der i et rumligt diffust område mellem tre markante identiteter, en lufthavn, en skov og et bycenter, introduceres et grid af træbevoksning, til at optage de diffuse restområder. I dette sammenstød mellem den tilførte eksterne orden og den eksisterende opstår en ny rumlig organisering af området, der tilfører arkitektonisk klarhed og et stærkere tilhørsforhold for de enkelte enklaver, uden at det introducerede grid af træbevoksning alene tegner områdets arkitektoniske identitet.

3.4.4 Programmatisk ligestilling

Det landskabsstrategiske princip 'programmatisk ligestilling' tager afsæt i problemstillingen omkring den gradvise sammenfletning af by og åbent land til større urbaniserede territorier. Denne udviklingstendens har frembragt områder, der ikke passer ind i traditionelle typologier, og som ikke entydigt lader sig kategorisere som enten urbane eller landskabelige.

Indenfor det byplanfaglige felt har denne udviklingstendens medført en ligestilling i forhold til behandlingen af traditionelle urbane og landskabelige elementer, hvor landskabet optræder som en fælles referenceramme. Landskabet er i denne fortolkning ikke længere knyttet til et pastoralt og romantisk billede af det åbne land, men betragtes derimod som en funktionel matrice af forbundet væv til organiseringen af elementer og events.

Denne udlægning af landskabet stammer fra artiklen "Programming the Urban Surface" skrevet af den tyske professor i arkitektur og urban design Alex Wall. Heri drager han paralleller mellem dette landskabssyn og de dynamiske aspekter ved landbrugets dyrkning af marker, der efter behov antager forskellige funktioner, geometrier, distributive arrangementer og dermed arkitektonisk udtryk. Essensen i denne fortolkning ligger i interesseskiftet fra det

³⁵ Koolhaas, p. 921 in *S,M,L,XL*.

³⁶ De Boeck, p. 30 in "After-Sprawl".

repræsentative og stiliserede til det mere instrumentelle ved landskabet, hvad det kan som medium frem for hvordan det tager sig ud som scene.³⁷

'Programmatisk ligestilling' som landskabsstrategisk princip, baserer sig på denne tolkning af landskabet som et aktivt medium, der overtager bygningsarkitekturens organiserende rolle i byudviklingen som garant for arkitektonisk kvalitet på det overordnede plan. Hermed menes at traditionelle elementer og faser i byudviklingen indlejres og katalyseres igennem mere dynamiske processer med udgangspunkt i landskabet som arbejds- og produktionsmedium.³⁸ Til eksemplificering af den 'programmatisk ligestilling' som landskabsstrategisk princip, er det oplagt at inddrage studieprojektet De Tapijmetropool/Patchwork Metropolis udviklet af den hollandske arkitekt Willem Jan Neutelings.

Projektet tager afsæt i en analyse af de ikke-intentionelle eller uplanlagte forhold i Randstad, Holland, og forsøger at se disse forhold som en mulig udviklingsmodel for urbaniserede territorier. I denne udviklingsmodel er dikotomien mellem by og åbent land erstattet til fordel for et kontinuerligt landskab bestående af en serie kultiverede mønstre - en collage af urbane og landskabelige fragmenter. Byen anskues som et sammenhængende 'patchwork' af forskellige programmer, hvor konstellationen af forskellige programmer udgør byens karakteristika.³⁹

Konceptet for modellen Patchwork Metropolis bygger på en 'programmatisk ligestilling', idet alle fragmenter eller 'patches' behandles som individuelt programmerede enheder uden indbyrdes hierarki, hvilket ligestiller traditionelle urbane og landskabelige elementer med hinanden.

Den programmatisk ligestilling bliver scenograferet, så de forskellige 'patches' ikke kun udgør strukturen for den programmatisk distribution, men også udgør byens flimrende og sammensatte billede.

Collagen af disse fragmenter udgør grundlaget for hvordan man tænker byen. Den overordnet styrende orden tilsidesættes til fordel for mangfoldighed.

Det er således i projektet ikke relevant at tale om (programmering af) by i traditionel forstand, men derimod transformering af fragmenter. Patchwork Metropolis er en transformationsmodel for et område i permanent udvikling.

Et andet eksempel på et planlægningskoncept hvori der indgår en 'programmatisk ligestilling', er i projektet Tree City/Downsview Park.

I udviklingen af en konverteringsstrategi for en tidligere militærbase, som både skal tilgodese sociale såvel som miljømæssige behov, indgår træbevoksninger som katalysator for parkens urbanisering. Parken betragtes som et urbant domæne, bestående af en række grønne landskabelige indgreb, der huser og genererer områdets program og tegner dets identitet.

Denne aktive brug af beplantning i udviklingen af et område, kan beskrives som en form for 'programmatisk ligestilling', idet beplantningen tilskrives funktioner, der i den konventionelle planlægning forbeholdes bygninger. Ved at ligestille landskabselementer med urbane elementer sikres en mere fleksibel udviklingsmodel, hvor tungere og mere permanente investeringer først introduceres når områdets landskabelige infrastruktur og identitet er etableret.

Ifølge OMA gør konceptet det muligt at "gro" byparken, ikke kun som et isoleret domæne, men som et system der kan ekspandere ud i Downsviews omkringliggende forstæder. Parken ses som et urbant eksperiment, der med samme lave tæthed som den omkringliggende forstad, udfordrer forestillingen om dennes forudsigelighed og triste ensartethed.⁴⁰

3.4.5 Iscenesat kollision

³⁷ Alex Wall, p. 233 in "Programming the Urban Surface".

³⁸ Corner, in *Recovering Landscape – Essays in Contemporary Landscape Architecture*.

³⁹ Neutelings, in "Patchwork Metropolis".

⁴⁰ Julia Czerniak, in *Case: Downsview Park Toronto*.

Princippet 'iscenesat kollision' rummer idéen om en organisationsform, der bevidst artikulerer sammenstød af forskellige programmer og rumligheder. Formål med princippet er dels at stimulere genereringen af hybride programmer og nye rumligheder, dels at accentuere kvaliteter ved eksisterende programmer og rumligheder gennem en kontrastering.

Til dette formål benyttes organiseringsprincipper, der ved sammenstilling og overvejning, etablerer grænsezoner eller krydsningsfelter, hvoromkring dialogen og udvekslingen mellem programmer og rumligheder kan finde sted.

I de analyserede projekter kommer dette princip klarest til udtryk i Parc de la Vilette, hvor organiseringen af området bygges op omkring et strukturelt bagtæppe af parallelle bånd, der hver især rummer specifikke programmer og rumligheder.

Denne organiseringsform skaber en maksimering af grænsezonerne imellem de forskellige felter ('The Strips'), og optimerer hermed muligheden for udveksling. Koolhaas beskriver denne taktik på følgende måde:

This tactic of layering creates the maximum length of 'borders' between the maximum number of programmatic components and will thereby guarantee the maximum permeability of each programmatic band and – the maximum number of programmatic mutations.⁴¹

Ud over denne sammenstilling af programmer/rumligheder opereres der i projektet samtidigt med endnu type af 'iscenesat kollision', der betjener sig af overlejningsprincippet.

Planen for parken er bygget som en lagdelt komposition, hvori 'The Strips' blot udgør det grundlæggende lag ud af i alt fire, der hver har sin organisatoriske strategi. Ved overvejning af disse fire lag, etableres endnu en sekvens af 'iscenesatte kollisioner'.

Princippet om 'iscenesat kollision' kommer også til udtryk i projektet After-Sprawl, hvor der i sammenstødet mellem områdernes eksisterende orden (eller mangel på samme) og den tilførte 'eksterne orden' etableres en gensidig udveksling.

Til forskel fra eksemplet med Parc de la Vilette er der i dette tilfælde ikke tale om en programmatisk udveksling. Det er derimod en udveksling mellem henholdsvis 'negative spaces' og 'positive spaces', der har til formål at overkomme kontrasteringen mellem det urbane og rurale hen imod en ny totaloptik på de fysiske omgivelser.

Med den 'iscenesatte kollision' konstrueres billeder af en virkelighed løsrevet fra traditionelle konventioner og dogmer. After-sprawl er et fiktivt landskab, der åbner vinduet til en anderledes mental kontekst, der skal gøre det muligt at se på omgivelserne med friske øjne.⁴²

4. Perspektivering

4.1 Landskabets rolle i de strategiske principper

I de følgende tre afsnit vil de landskabsstrategiske principper fra projektanalysen blive sat i relation til en kort redegørelse af landskabet som koncept. Formålet er at præcisere landskabets rolle i principperne, eller mere nøjagtigt hvilke aspekter af landskabsbegrebet der syntes at optræde i principperne.

Allerede ved at beskrive landskabet som koncept, er vi tilbage ved problemstillingen omkring landskabsbegrebets status som omstridt begreb (jf. afsnit 2.1). Mange vil have svært ved at forlade forestillingen om landskabet som artefakt eller fysisk fænomen til fordel for en forestilling om landskabet som koncept. Alligevel vil vi forsøge at retfærdiggøre forestillingen om landskabet som koncept og samtidigt se på hvilken betydning, den har for forståelsen af de landskabsstrategiske principper.

Det der umiddelbart kvalificerer en forestilling om landskabet som koncept, er dets virke som optik og model for forståelsen af vores fysiske omgivelser.

4.1.1 Landskab som optik og model

⁴¹ Koolhaas, p. 923 in *S,M,L,XL*.

⁴² Bekaert, p. 13 in "The Hereafter of the City".

Den tyske sociolog og filosof Georg Simmel beskriver, hvordan landskabet er et koncept konstrueret i vores hoveder, en kvalitet eller evne ved mennesket til at skille noget ud fra én sammenhæng for igen at forbinde i en anden sammenhæng, der er forskellig fra den første i karakter, atmosfære eller materialitet. Netop denne mekanisme er ifølge Simmel essentiel ved landskabskonstruktionen.⁴³

Simmel påpeger hermed en mental forudsætning for at kunne begribe eller tænke et landskab, en frigørelse fra elementernes forudfattede betydning. Dette aspekt kan sættes i sammenhæng med den omfattende brug af landskabsbegrebet i tiden frem fra industrialiseringen, fordi denne udvikling netop fordrede en løsrivelse fra de gældende betydninger af omgivelserne i det agrare samfund:

Landskabet skal ikke søges i naturen men i vores hoveder; Landskabet er en konstruktion, der hjælper et samfund, som ikke længere er afhængige af jorden i dets overlevelse.⁴⁴

Denne udvidede brug af landskabsbegrebet kan ses i forhold til begrebets vesteuropæiske udvikling, hvor der tegnes to retninger eller traditioner i brugen af begrebet. Den ene retning har forbindelse til 1700-tallets hollandske landskabsmalerier, som brugte termen 'landskip' om et billede af det åbne land. Den anden retning har forbindelse til den gamle tyske term 'landschaft', som refererer til selve det af et fællesskab bearbejdede landområde.⁴⁵ Hvor 'landskip' primært refererer til det sceniske og visuelle ved landskabet, refererer 'landschaft' primært til arbejds- og produktionsprocesser forbundet med landskabet som et aktivt medium. Denne distinktion er tilsyneladende udtryk for forskelligartede interesser ved de fysiske omgivelser; på den ene side hvordan det ser ud og på den anden side hvordan det virker. Landskabsbegrebets udvidede brug indenfor byudviklingen kan i den forstand beskrives som en genopdagelse eller fornyet interesse for begrebets handlingsorienterede aspekt eller 'makeability', som det benævnes i bogen *Recovering Landscape*. Heri optræder landskabet mere som et aktivt instrument til at berige kulturen med end som et passivt produkt af kulturen.⁴⁶

Tages der udgangspunkt i Simmels tolkning af landskabet som et konstrueret koncept, giver det mening at betragte landskabet som en model for vores fysiske omgivelser. Dette gør det muligt at analysere, lave forudsigelser og løse problemer. I den forbindelse er landskabet som koncept specielt interessant, fordi det både indeholder et visuelt og et processuelt anliggende. Landskabet som model for vores fysiske omgivelser kan således hjælpe os til at frigøre eksisterende urbane og landskabelige elementer fra deres forudfattede betydning og forbinde dem på ny både visuelt og processuelt.

Denne forestilling om landskabet adskiller sig markant fra den, der oftest optræder i den konventionelle planlægning. Her optræder landskabet fortrinsvist som et bagtæppe for det bebyggede eller for byen som helhed. Med andre ord eksisterer der en dikotomi mellem by og land(skab), hvor landskabet eller det åbne land er både visuelt og betydningsmæssigt noget andet end det urbane.

Landskabet kan ses som et alternativ til denne dikotomiske model, der har en tendens til at ville fastholde vores fysiske miljø i stereotype billeder, der ofte er meget unuancerede i forhold til den reelle virkelighed. I den forbindelse optræder ofte et andet problem, at mange af nutidens urbane fænomener falder uden for denne optik ved ikke entydigt at kunne kategoriseres som enten urbane eller landskabelige. Eksempelvis kunne fremhæves det spredte byggeri langs vores motorveje eller motorvejsanlægget selv; høre det til byen eller til landskabet?

⁴³ Tom Nielsen, p. 83 in *Formløs – Den moderne bys overskudslandskaber*.

⁴⁴ Lusus Burkhardt, in *Die wahre Landschaft*. (Egen oversættelse fra engelsk)

⁴⁵ Corner, p. 154 in *Recovering Landscape – Essays in Contemporary Landscape Architecture*.

⁴⁶ *Ibid.*, p. 4.

Problemerne ved at betragte den fysiske virkelighed ud fra en forældet model, der ikke længere korresponderer med den reelle situation, kan beskrives ud fra spørgsmålet om planlægningsmæssig operationsdygtighed. Med andre ord i forhold til hvorvidt planlægningen som redskab er i stand til at yde kvalitativ indflydelse på hvordan det fysiske miljø både udvikles og opleves. I den forbindelse rummer landskabet som model et planlægningsmæssigt potentiale, idet den kan indpasse de urbane fænomener der negligeres ud fra dikotomien mellem by og land(skab), og dermed åbne op for at de kan få plads og betydning i vores fysiske miljø. Dette forhold beskrives af arkitekt Tom Nielsen på følgende måde:

Landskabsmetaforen er egnet til at betragte den nutidige bys overskydende, ikke definerede områder. Det er en æstetisk måde at betragte disse områder, der netop er karakteriseret ved at være skabt uden, eller næsten uden, æstetisk intention. 'Landskab' bliver en optik til at se og tilegne sig disse områder med.⁴⁷

En lignende betragtning gøres af Thomas Sieverts i hans beskrivelse af den nutidige urbane situation, som han har døbt 'Zwischenstadt'. Heri understreger Sieverts behovet for at nærme sig omgivelserne fra en uforbeholden eller ikke forudindtaget model, hvis potentialerne i den nye urbane situation skal kunne udnyttes:

If we attempt to take an unbiased look at this cluster of different city areas, we can perceive the Zwischenstadt in a sympathetic manner as a unique 'city archipelago' with its own qualities. Instead of talking dismissively about urban sprawl, we could recognise that there is a fine-grained interpenetration of open space and built form and see the open space as the binding element, with its new creative potential.⁴⁸

4.1.2 Omkring det landskabsstrategiske

At landskabet som koncept, med dets virke som optik og model, kan tilskrives en strategisk dimension understøttes af den amerikanske kulturgeograf John Brinckerhoff Jackson. I en diskussion omkring definitionen af landskabsbegrebet, beskriver Jackson hvorledes landskabet skal ses som et syntetisk rum eller menneskeskabt system af rum, der overlejres terrænet og som fungerer og udvikler sig ud fra samfundsmæssige behov. Landskabet er i den forstand et rum, der bevidst er skabt til at forstærke eller bremse naturlige processer.⁴⁹ Med denne betragtning peger Jackson på en særlig funktionalitet ved landskabet, nemlig dets evne til over tid at understøtte og kontrollere naturlige processer, hvilket i forhold til den nutidige byudvikling rejser interessante planlægningsmæssige perspektiver. I en tid hvor byudviklingen i stigende grad influeres af lovmæssigheder i den globale markedsøkonomi, der på mange områder har karakter som en "naturlig" proces, rummer landskabet således rent planlægningsmæssigt et strategisk potentiale. Med andre ord kan landskabet på strategisk vis udnyttes i byudviklingen, til at håndtere den uvished og uforudsigelighed, der er fulgt i kølvandet på den globale markedsøkonomi. Denne forestilling omkring landskabet lægger således op til en mere fleksibel og dynamisk planlægningspraksis, der passer til landskabsbegrebets mere handlingsorienterede aspekt, eller hvordan landskabet som medium virker. Ud fra denne tankegang er det ikke så overraskende, at landskabsarkitekterne i de senere år har haft stor succes inden for byplanlægningen, idet inkorporeringen af foranderlighed og uforudsigelighed må siges at have en naturlig plads i udformning af deres løsningsforslag. En af de internationalt kendte landskabsarkitekter, der særligt har markeret sig inden for den byplanfaglige diskussion, er hollandske Adriaan Geuze fra tegnestuen West 8. Han skriver følgende om landskabsarkitektens naturlige evne til at beskæftige sig med usikre og uforudsigelige situationer:

⁴⁷ Nielsen, p. 82 in *Formløs – Den moderne bys overskudslandskaber*.

⁴⁸ Sieverts, p. 49 in *Cities Without Cities*.

⁴⁹ Jackson, p. 7-8 in *Discovering the Vernacular Landscape*.

Architects and industrial designers often see their designs as a final product of genius, whose aesthetic entirety originated in their minds. A design like that is thrown off by the slightest damage. Landscape architects have learnt to put that into perspective, because they know that their design are continually adapted and transformed. We have learned to see landscape not as a 'fait accompli', but as the result of countless forces and initiatives.⁵⁰

Den designmæssige tankegang som her udtrykkes af Geuze, kan genkendes i de til analysen udvalgte byudviklingsprojekter. En tankegang hvor landskabet mere er noget, der aktiveres i forhold til både naturlige og kulturelle kræfter i et område, end det er noget der i sig selv designes som et færdigt værk.

4.1.3 Principperne

Sættes de ovenstående betragtninger omkring landskabet som koncept i relation til de fem landskabsstrategiske principper fra projektanalysen, optræder der en interessant sammenhæng omkring forståelsen af landskabet.

I indkredsningen af landskabsbegrebet anfører Corner distinktionen mellem to grundlæggende interesser omkring landskabet; på den ene side hvordan det ser ud og på den anden side hvordan det virker. I den forbindelse påpeger han samtidigt sammenhængen mellem denne distinktion og begrebets historiske referencer til termene 'landskip' og 'landschaft'. Det interessante er at denne distinktion mellem det sceniske eller visuelle og det mere handlingsorienterede, med held kan anvendes til forståelsen af landskabets rolle i principperne.

Dette forhold vil i forbindelse med principperne kunne udtrykkes mere præcist, som en skelnen mellem det at anskue og det at angribe. Her beskriver det anskuende aspekt princippernes funktionalitet i forhold til det at se en given situation med nye øjne og det angribende aspekt princippernes funktionalitet i forhold ændre en given situation.

I samtlige af de fem landskabsstrategiske principper, er både det anskuende og angribende aspekt repræsenteret. Med andre ord kan alle principper anvendes til begge formål; både til at se en given situation med nye øjne og det at ændre den. I den forstand giver det ikke umiddelbart mening at inddele principperne i to grupper ud fra de to aspekter. Når det i det efterfølgende gøres alligevel, så er det dels fordi nogle af principperne syntes at knytte sig tættere til det ene af aspekterne, dels for at benytte det forklarende element ved distinktionen. Til det anskuende aspekt knytter sig særligt principperne 'omvendt optik', 'programmatisk ligestilling', og 'iscenesat kollision'. Generelt for disse tre principper er, at de kan anvendes til at sætte spørgsmål ved eksisterende hierarkier og grænsedragninger i det fysiske miljø og dermed give betydning til marginaliserede områder. Som eksempel kunne fremhæves projektet After-Sprawl, hvor diffuse restområder indskrives i en ny meningsgivende orden, ved at anvende en 'omvendt optik' på forholdet mellem det bebyggede og ubebyggede. Til det angribende aspekt knytter sig særligt principperne 'intentionelt tomrum' og 'ekstern orden', der fortrinsvist kan anvendes til organisering eller reorganisering af både programmer og rumligheder ud fra fleksible og dynamiske principper. Som eksempel kunne fremhæves projekterne Parc de la Villette og Ville Nouvelle Melun-Sénart, der begge arbejder med planernes evne til at kunne optage forandringer over tid. Som konklusion i beskrivelsen af Parc de la Villette, påpeger Koolhaas således; "[...] the realization cannot but stick to the conceptual."⁵¹

Her refereres til parkens programmatisk distributionssystem, en 'ekstern orden', der med sine udskiftelige landskabelige bånd altid vil kunne opfylde byens krav til parken.

4.2 Princippernes planlægningsmæssige potentiale

⁵⁰ Bart Lootsma, p. 259-260 in "Synthetic Regionalization – The Dutch Landscape Toward a Second Modernity".

⁵¹ Koolhaas, p. 934 in *S,M,L,XL*.

Som del af perspektivering vil de landskabsstrategiske principper blive sat i relation til to grundlæggende planlægningsmæssige problemstillinger, der optræder og behandles i de analyserede projekter. Problemstillingerne er defineret som henholdsvis opløsningen af eksisterende grænsedragninger og hierarkier samt øget ustabilitet i byudviklingen. Formålet er forsøgsvist at trække nogle generelle forbindelser ud mellem disse to grundlæggende problemstillinger og de enkelte princippers funktionalitet eller virke. Formålet er at disse forbindelser, ud over yderligere at præcisere princippernes betydning, kan pege på princippernes generelle planlægningsmæssige potentiale. De grundlæggende planlægningsmæssige problemstillinger, som læses ud af de analyserede projekter, vil blive behandlet på det niveau, som de er beskrevet i projektmaterialet. Med andre ord er der ikke tale om fyldestgørende beskrivelser af disse to problemstillinger, men mere en form for identifikation af deres tilstedeværelse.

4.2.1 Opløsning af eksisterende grænsedragninger og hierarkier

Denne problemstilling kommer klarest til udtryk i projekterne After-Sprawl, De Tapijtmetropool/Patchwork Metropolis og Ville Nouvelle Melun-Sénart, hvor det især er den traditionelle grænsedragning mellem by og åbent land, som er til diskussion. Samlet set forsøger projekterne, med hver deres specifikke tilgang, at byde ind med alternativer til denne dikotomiske opdeling af det bebyggede over for det ikke bebyggede. Bevæggrundene eller rationalet bag alternativerne, der brudvist er nævnt i tidligere afsnit, kan opsummeres i konflikten mellem den virkelighed som dikotomien foregiver at beskrive og den reelle situation. Med andre ord kan alternativerne betragtes som en planlægningsmæssig respons på at grænsedragningen mellem by og åbent land ikke længere virker beskrivende for den reelle situation, og dermed heller ikke længere kan bruges som succesfuld model i planlægningen. De landskabsstrategiske principper som i projekterne aktiveres direkte i forhold til denne problemstilling er fortrinsvis 'omvendt optik', 'programmatisk ligestilling', og 'ekstern orden', som i denne sammenhæng anvendes med udgangspunkt i deres anskuende aspekt (jf. afsnit 4.1.3). Hermed menes at princippernes funktionalitet, i forhold til det at se en given situation med nye øjne, aktiveres specifikt i forhold problematikken om dikotomien mellem by og åbent land. Som eksempel kan fremhæves, hvordan princippet om 'programmatisk ligestilling' benyttes i projektet De Tapijtmetropool/Patchwork Metropolis. Her bruges princippet til at identificere de planlægningsmæssige muligheder i en situation, hvor grænsedragningen mellem by og åbent land tilsyneladende er helt fraværende. Ved at anskue situationen ud fra princippet om ligeværdige programmer, betragtes områdets elementer fordomsfrit og løsrevet fra eksisterende betydningsdannelser. Hermed opstår muligheden for at se Patchwork Metropolis som alternativ model for forholdet mellem by og åbent land.

4.2.2 Øget uvished i byudviklingen

Problemstillingen om øget uvished i byudviklingen drejer sig om en lang række samfundsmæssige faktorer, der tilsammen påvirker byudviklingen og dermed også planlægningen i retning mod det mere uvisse og ustabile. På et overordnet plan kan problemstillingen knyttes til en uoverensstemmelse mellem vores måde at tænke og forstå byen på og den reelle virkelighed. Koolhaas tager problemstillingen op i essayet "What Ever Happened to Urbanism?", der som den polemiske titel antyder, tager byplanlægningens rolle op til diskussion. Han ser et paradoks i at byplanlægningen som profession er forsvundet i takt med at urbaniseringen har nået et hidtil uset omfang, og bruger det som afsæt for en problematisering af professionens manglende forståelse af den nye urbane situation. 'Byen' som professionen insisterer at agere

ud fra eksisterer ifølge Koolhaas ikke længere, hvilket gør byplanlæggeren til specialist i fantomsmerter⁵².

I essayet problematiseres især professionens idé om byplanlægningen som en form for kontrol af det urbane – en illusion der står i vejen for en nytænkning af byplanlægningen i forhold til nutidens urbane forhold. Koolhaas argumenterer således, at hvis der skal være en ny form for byplanlægning, så kan den ikke være baseret på forestillingen om orden og almægtighed. Den må i stedet handle om iscenesættelsen af uvished og understøttelsen af potentialer⁵³.

Denne forestilling om en ny form for byplanlægning kommer klarest til udtryk i projekter Tree City/Downsview Park, Parc de la Villette og Ville Nouvelle Melun-Sénart, hvor uvisheden i byudviklingen fortrinsvist forsøges imødekommet gennem en indlejret fleksibilitet i projekternes funktionelle struktur og ved brug af nye repræsentationsformer for det urbane miljø.

Eksempelvis arbejdes der i Tree City/Downsview Park med en fleksibel struktur i form af beplantningsfelter (jf. afsnit 3.2.5 og 3.4.4), der bærer områdets funktioner eller programmer. Ved at lade de grønne klynger overtage bygningernes traditionelle rolle skabes en alternativ repræsentationsform for det urbane miljø, i dette tilfælde en bypark, der rummer en indlejret fleksibilitet i kraft af beplantningens ”lette” karakter.

De landskabsstrategiske principper som i projekterne aktiveres direkte i forhold til denne problemstilling er fortrinsvist ’intentionelt tomrum’, ’programmatisk ligestilling’ og ’iscenesat kollision’, som i denne sammenhæng anvendes med udgangspunkt i deres angribende aspekt (jf. afsnit 4.1.3). Hermed menes at princippernes funktionalitet, i forhold til at ændre en given situation, aktiveres specifikt i forhold til at håndtere uvished i byudviklingsprocesserne.

Som eksempel kan fremhæves, hvordan princippet om ’iscenesat kollision’ benyttes i projektet Parc de la Villette. Her optræder princippet som en måde at organisere parkens område på, der skaber maksimal udveksling mellem forskellige programmer og rumligheder (jf. afsnit 3.4.5), og som hermed sikrer en fleksibilitet i forhold fremtidige forandringer og justeringer (jf. afsnit 3.2.1). Samtidigt kan områdets opdeling i langstrakte bånd, ses som en ny repræsentationsform for et multifunktionelt byrum.

4.3 Eksemplificering af principperne gennem workshop

Sidste del af perspektivering tager udgangspunkt i en kort workshop, som blev afviklet ved Institut for By & Landskab på Arkitektskolen Aarhus november 2004.

Formålet med workshoppen var at belyse de landskabsstrategiske princippers operative kapacitet i forbindelse med konkret analyse- og projektarbejde. Til det formål blev principperne testet i forhold til neutrale situationer uden umiddelbar sammenhæng med de specifikke problemstillinger i de analyserede projekter.

Workshoppen var bygget op som to sammenhængende øvelser, hvor princippernes henholdsvis anskuende og angribende aspekt skulle anvendes i forhold til at undersøge overgangen mellem by og land, som den kommer til udtryk omkring Århus.

Med udgangspunkt i udvalgte ortofotos i størrelsesforholdet 1:5000 (2 km x 6 km udsnit), skulle to forskellige principper anvendes med henblik på at udvikle potentielle nyfortolkninger af overgangen mellem by og land. Det første princip, der skulle anvendes ud fra dets anskuende aspekt, dannede grundlag for andet princip, der skulle anvendes ud fra dets angribende aspekt.

I begge øvelser skulle anvendelsen af det valgte princip udtrykkes i en grafisk transformation af det givne ortofoto (se fig. 5). Som eksempel gennemgås her fire eksempler på de studerendes arbejder fra workshoppen.

⁵² Ibid., p. 963.

⁵³ Ibid., p. 969.

Fig. 5
Illustration fra workshopens øvelsesformulering.

I første eksempel (se fig. 6) har gruppen af studerende brugt princippet 'iscenesat kollision' til at anskue og udpege vigtige elementer for områdets relationer i forhold til dikotomien mellem by og land. De markerede områder rummer hver især eksisterende eller potentielle kollisioner mellem programmer. Eksempelvis drivhuset som buffer eller hybrid i mødet mellem industri og landbrug, et grønt 'ingenmandsland' der sammenbinder forskellige urbane og rurale programmer, som landbrug, parcelhuse, industri osv. Øvelsen illustrerer hvordan princippet anskuende aspekt kan bruges i afkodningen af et givent område, i dette tilfælde ud fra relationen mellem by og land.

Fig. 6
'Iscenesat kollision' brugt ud fra sit anskuende aspekt.
(Studerende: Mikkel Strandbygård, Maria Hansen og Louise Nielsen)

I andet eksempel (se fig. 7) har en gruppe af studerende brugt princippet 'omvendt optik' til at nuancere overgangen mellem by og land. Dette gøres ved at introducere et landskab, der både befinder sig i overgangen mellem land og by, men også er isoleret i byen og isoleret i landområderne. Dette tredje element bryder dikotomien mellem by og land ved at kunne optræde i begge kategorier.

Fig. 7

'Omvendt optik' brugt ud fra sit anskuende aspekt.

(Studerende: Camilla Myrvig, Charlotte Jensen, Anders Lyhne, Kristian Villadsen)

I tredje eksempel (se fig. 8) er det princippet 'ekstern orden', der bruges til at angribe og dermed ændre den eksisterende struktur i området. I transformationen af området tages udgangspunkt i parcelhuskvarteret, hvis struktur opskales og anvendes som en 'ekstern orden' for hele området: De overordnede felter (parceller), der er omkranset af træbælter (hækken), danner facade mod hovedfærdselsårene for bedst mulig eksponering og repræsentation (forhaven). Felternes bygningsprogram, både bolig og erhverv, er samlet i et område (parcelhuset), og bag dette er resten af feltets areal udlagt til rekreative formål (baghaven).

Brugen af parcellen som 'ekstern orden', der overlejres og indgår i dialog med områdets eksisterende strukturer, skaber en situation, hvori det er muligt at forestille nye relationer mellem rurale og urbane elementer, der ikke er bundet op af den traditionelle skelnen mellem by og land.

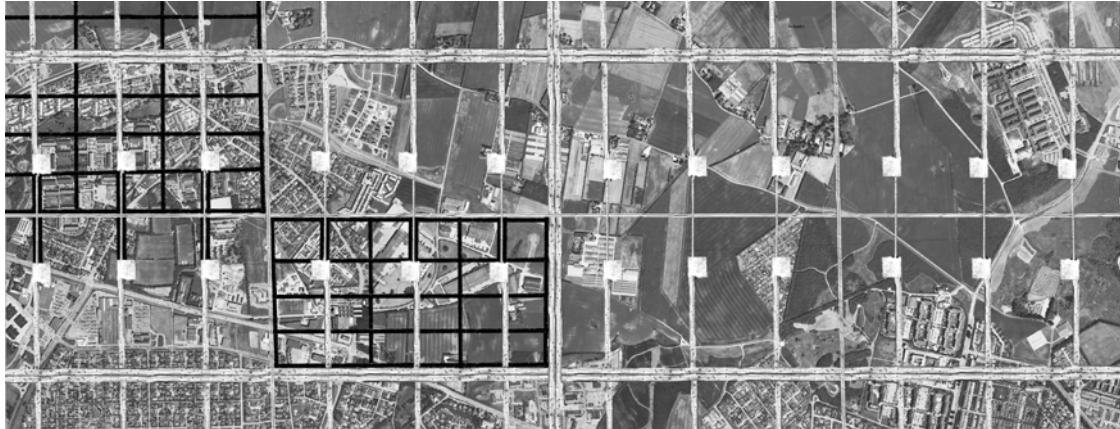

Fig. 8

'Ekstern orden' brugt ud fra sit angribende aspekt.

(Studerende: Mikkel Strandbygård, Maria Hansen og Louise Nielsen)

I fjerde eksempel (se fig. 9) bruges princippet 'iscenesat kollision' samt 'ekstern orden'. Gruppen bruger principperne til at pointere, at by og land ikke kan anskues som værende opdelt af én grænse. Dette er gjort ved at opdele området i lige store felter, hvis eksisterende primære program (bolig, erhverv, landbrug osv.) er blevet transformeret til at dække de pågældende felters samlede areal.

Øvelsen giver et forstærket og "grovkornet" billede af den reelle situation, der stiller spørgsmål til grænsedragningen mellem by og land i området. Et eksempel på hvordan principperne kan anvendes som analyseredskab.

Fig. 9

*'Isenesat kollision' brugt ud fra sit anskuende aspekt.
(Studerende: Camilla Myrvig, Charlotte Jensen, Anders Lyhne, Krsitian Villadsen)*

5. Afsluttende kommentar

Som det indledningsvist blev beskrevet, hersker der en del forskellige opfattelser af og omkring brugen af landskabsbegrebet, hvilket kommer tydeligt til udtryk i faglitteraturen. Her har der indenfor de seneste år været publiceret en lang række artikler, der behandler landskabets rolle i nyere byudvikling.

I sammenligning med disse artikler, der fortrinsvist belyser problematikken ud fra et rent konceptuelt udgangspunkt, forsøger vi med nærværende arbejdsblad at nå et niveau dybere ned i stoffet ved også at beskrive det strategisk-metodiske rationale bag brugen af landskabet. Et fåtal af artikler forsøger at belyse det operative grundlag, men placerer fokus på nyopståede sammenhænge indenfor feltet. Eksempelvis leverer både Waldheims artikel "Landscape Urbanism – A Genealogy og Corners Eidetic Operations and New Landscapes" begge en velargumenteret og grundig beskrivelse af hvordan brugen af landskabet giver nye muligheder indenfor planlægningen. Begge har eksemplificerende materiale i form af planlægningsprojekter eller urbane studier, der tilsvarende dele af denne undersøgelses eksempelmateriale. Men diskussionen af den landskabelige tilgang bliver holdt på et overordnet og konceptuelt plan, og kortlægger ikke de operative principper, der er knyttet til brugen af landskabet.

Bedste bud på en systematisk beskrivelse af landskabets operative aspekter indenfor det byplanfaglige felt, findes i Marcel Smets artikel "Grid, Casco, Clearing & Montage". Heri forsøger Smets at formulere en "taksonomi" som kategoriserer nyere planlægningstendenser i fire overordnede designtilgange. Beskrivelsen tager ikke sit umiddelbare afsæt i diskussionen om brugen af landskabet i planlægningen, men diskuterer samme byudviklingsmæssige symptomer og tendenser som i nærværende arbejdsblad. I den sammenhæng beskriver Smets operationaliteten i de formulerede designtilgange, men der udkrystalliseres ikke egentlige principper. Det formodes således at nærværende arbejdsblad beskæftiger sig med et operativt aspekt ved brugen af landskabet, der ikke tidligere er forsøgt beskrevet i faglitteraturen. I den forbindelse skal det pointeres, at 'landskabstilgangen' og de landskabsstrategiske principper ikke er udtryk for at brugen af landskabsbegrebet i den arkitektoniske planlægning er blevet reduceret til én enkelt definition med fem tilhørende operative principper. Derimod skal principper ses som en platform, hvorfra man kan orientere sig i det diffuse felt omkring brugen af landskabsbegrebet.

Sammenholdes vores undersøgelse med Waldheims overvejelser fra artiklen "Landscape Urbanism: A Genealogy" (se også afsnit 2.2), hvor han beskriver hvordan landskabet i den fremtidige planlægning vil blive tilskrevet arkitekturens historiske rolle som den grundlæggende byggekloids, kan de fem landskabsstrategiske principper ses som eksempler på hvordan landskabet kan overtage denne rolle.

6. Litteraturliste

- Allen, Stan: "The Hereafter of the City" in: (Hashim Sarkis (ed.)) *Le Corbusier's Venice Hospital*, Prestel Verlag, Munich 2001
- Bekaert, Geert: "The Hereafter of the City" in: (Xaveer De Geyter Architects) *After-Sprawl – Research for the Contemporary City*, Nai Publishers, Rotterdam 2002
- Berrizbeita, Anita: "The Amsterdam Bos: The Modern Public Park and the Construction of Collective Experience" in: (James Corner (ed.)) *Recovering Landscape – Essays in Contemporary Landscape Architecture*, Princeton Architectural Press, New York 1999
- Borret, Kristiaan: "The "Void" as a Productive Concept for Urban Public Space" in: (GUST (eds.)) *The Urban Condition: Space, Community and Self in the Contemporary Metropolis*, 010 Publishers, Rotterdam 1999
- Branzi, Andrea og Stefano Boeri: "On Unertain Systems" in: *Lotus no. 7 December 2000*
- Burkhardt, Lusius: citeret i: (Jochem Schneider) "A discussion of the individual in the city as landscape" in: (Museu d'Art Contemporani de Barcelona) *New Landscapes*, ACTAR, Barcelona 1997
Oprindeligt fra "Landschaftsentwicklung und Gesellschaftsstruktur" i: (F. Achleitner) *Die wahre Landschaft*, Salzburg 1978
- Czerniak, Julia: *Case: Downsvie Park Toronto*, Harvard Design School / Prestel Verlag, Munich 2001
- Corner, James: "Landscape Urbanism" in: *Landscape Urbanism – A Manual for the Machinic Landscape*, AA Publications, London 2003
- Corner, James (ed.): *Recovering Landscape – Essays in Contemporary Landscape Architecture*, Princeton Architectural Press, New York 1999
- Corner, James: "Landscape as Urbanism: Terra Fluxus" (Paper presented at the Landscape Urbanism Conference, Graham Foundation, Chicago 26. April 1997)
- Daugaard, Morten: "*After-Sprawl*" som livsvilkår, planlægningsmæssigt potentiale og arkitektonisk udfordring, www.transform-arkitekter, 05.05.2004
- De Boeck, Liven: "After-Sprawl" in: (Xaveer De Geyter Architects) *After-Sprawl – Research for the Contemporary City*, Nai Publishers, Rotterdam 2002
- De Maar, Birgitte: *Een zee van huizen*, THOTH Publishers, Bussum 1999
- Jackson, John Brinckerhoff: (Helen Lefkowitz Horowitz (ed.)) *Landscape in Sight*, Yale University Press, London 197
- Jackson, John Brinckerhoff: *Discovering the Vernacular Landscape*, Yale University Press, London 1984
- Koolhaas, Rem & Bruce Mau: *S,M,L,XL*, 010 Publishers, Rotterdam 1995
- Lootsma, Bart: "Synthetic Regionalization – The Dutch Landscape Toward a Second Modernity" in: (James Corner (ed.)) *Recovering Landscape – Essays in Contemporary Landscape Architecture*, Princeton Architectural Press, New York 1999
- Neutelings, W. J.: "Patchwork Metropolis" in: (?) *Willem Jan Neutelings, Architect*, 010 Publishers, Rotterdam 1991
- Nielsen, Tom: *Formløst – Den moderne bys overskudslandskaber*, Arkitektkolens Forlag, Århus 2001

Sieverts, Thomas: *Cities Without Cities – An Interpretation of the Zwischenstadt*, Spoon Press, London 2003

Simmel, Georg: *Philosophie der Landschaft (1913)*, www.georgsimmelonline.de (02.02.2004)

Smets, Marcel: "Grid, casco, clearing and montage" in: *Topos – About Landscape, Essays on Design, Style, Time & Space*, Callway Verlag, München 2002

Waldheim, Charles: "Landscape Urbanism: A Genealogy" in: *Praxis no. 4 2001*

Wall, Alex: "Programming the Urban Surface" in: (James Corner (ed.)) *Recovering Landscape – Essays in Contemporary Landscape Architecture*, Princeton Architectural Press, New York 1999